

ANDREI-OCTAVIAN VITCU*

BAȘOTEȘTII SECOLULUI AL XIX-LEA: IONIȚĂ BAȘOTĂ ȘI ANASTASIE BAȘOTĂ

Când ne amintim de neamul Bașotă, ne referim în mod obligatoriu și de satul Pomârla. Această așezare este situată în nord-estul țării, respectiv în nordul județului Botoșani, la o distanță de 12 kilometri de orașul Dorohoi. Localitatea se învecinează la nord cu Ucraina, la est, cu satele Cristinești și Ibănești, iar în sud-vest, cu Hilișău-Horia.

Despre satul Pomârla vorbește în termeni elogioși Ion Ionescu de la Brad, în lucrarea *Agricultura română în județul Dorohoi*. Acesta menționează:

Pomârla are proprietar pe Anastasache Bașotă. La Pomârla s-a alăturat Popenii, Livenii și Hilișăul Várnăvoaiei, moșii ale aceluiași proprietar. Împregiurului casei de țară a proprietarului sunt clădite casele tuturor vechililor și ale oamenilor proprietarului. Aceștia primesc o pensie viaceră între 25-100 de lei pe lună. Anastasache Bașotă a făcut școală primară, biserică și un institut în această așezare de țară. A luat exemplul de la Sofronie Vârnavu și a dat pământ preoților, dascălilor și unor oameni lipsiți. Există în satul Pomârla o crescătorie de porci cu peste 1 000 de capete, o herghelie de cai de rasă cu peste 200 de exemplare frumoase, o turmă de oi cu 40 000 pe toată moșia și o prisacă compusă din 60-80 de măci. O mare bogăție a stăpânului și sătenilor este suprafața de 2 000 de fălci de pădure din care o mare suprafață pădure de codru¹.

Neamul Bașotă face parte din lista familiilor boierești din Moldova medievală, care au avut o existență atestată documentar timp de peste patru secole. În tot acest răstimp, Bașoteștii și-au păstrat numele, tradiția de familie și moșiile, iar uneori, atunci când au avut ocazia, au jucat un anumit rol politic în administrarea statului. Bașoteștii sunt atestați în documente încă de la 1427. Prima mențiune istorică o avem despre un anume Manoil Bașotă, pomenit într-un hrisov al lui Alexandru cel Bun, din 4 decembrie 1427, când face danie mănăstirii Neamț un „sat uricit Bașoteani”². De aici putem presupune că Bașoteștii existau de mai demult, din vremurile descălecării.

Locul de baștină al familiei Bașotă a fost ținutul Neamț, în satele Bodești și Dăncești, unde au locuit și s-au înrudit cu Ciolpăneștii și Prăjeștii, dar nu figurau ca aceștia în rândurile marilor demnitari ai Divanului țării, ci doar în funcții mai modeste de boieri de țară³. Dregătoriile pe care le-au ocupat Bașoteștii, în prima jumătate a

* Doctorand, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române – Filiala Iași.

¹ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română în județul Dorohoi*, Iași, 1866, p. 338-340.

² Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Iașii*, în *IN*, fascicula 8, 1930, p. 141.

³ Idem, *Bașoteștii și Pomârla (studiu genealogic și istoric)*, în „Surete și izvoade”, Iași, Editura Casei Școalelor, vol. XXIII, 1929, p. 5.

secolului al XVII-lea, le-a permis să adune o avere importantă, pe care urmașii lor au păstrat-o cu îndărătnicie și, mai mult decât atât, au sporit-o. În felul acesta, Bașoteștii au cumpărat moșii, sate sau cel mai adesea bucăți de sate, în aproape toate ținuturile din jumătatea nord-vestică a Moldovei. Cele mai multe dintre acestea se aflau concentrate în partea sudică a ținutului Neamț. Dar, Bașoteștii, în special urmașii logofătului Pătrașcu Bașotă, stăpâneau un număr important de moșii în ținuturile Suceava, Dorohoi și Roman.

Chiar dacă, la începutul secolului al XVIII-lea, cei din familia Bașotă erau mai mult boieri de țară decât dregători de frunte, ei au continuat să se bucure de un anumit prestigiu, asigurat de avere, sistemul de înrudiri și de vechimea familiei. În *Descrierea Moldovei*, voievodul cărturar Dimitrie Cantemir așază familia Bașotă printre cele mai vechi familii boierești din Moldova timpului său. Lucru confirmat și în lucrarea *Letopisețul Țării Moldovei*, a lui Ion Neculce, atunci când menționa pe un anume Zosin Bașotă numit hatman⁴.

Sorgintea antroponimului Bașotă susține vechimea acestei familii. Ghibănescu și N. A. Constantinescu consideră că originea patronimului Bașotă ar fi turcică. Conform opiniei lor, acest nume este format din două particule: rădăcina turcică *baş-*, care se traduce prin cap, primul, căpetenie; și sufixul de origine slavă *-otă*⁵. Antroponimul Bașotă se remarcă prin neobișnuita sa rezistență în timp. Membrii familiei Bașotă și-au păstrat patronimul până în secolul al XIX-lea, când au trăit ultimii Bașotești.

Familia Bașotă constituie un bun exemplu de neam boieresc din categoria de mijloc a elitei sociale, din Moldova medievală și modernă, așa-numita boierime de țară sau ținut, care și-a păstrat condiția socială timp de peste patru veacuri și care a avut momente când putea accede în rândul protipendadei. Aici dau ca exemplu pe Pătrașcu Bașotă, care, printr-o conjunctură favorabilă (numirea sa ca mare logofăt – mandat ocupat din vara anului 1634 până în aprilie 1636 – în timpul domniei lui Vasile Lupu), a ridicat familia în rândul marilor familii boierești, dar lipsa de urmași capabili să continue munca înaintașilor i-a întors pe Bașotești în rândul familiilor boierești obișnuite, de țară; condiție pe care nu au putut-o depăși niciodată⁶.

În secolul al XVII-lea, un Pătrașcu Bașotă face parte dintre boierii moldoveni închiși de turci la Constantinopole, în 1632⁷. Revenit în Moldova, intră în sfatul domnesc al lui Vasile Lupu⁸. Un altul, Zosin, devine hatman sub Dumitrașcu Cantacuzino, dar nu pentru că era capabil, ci, dimpotrivă, după cum ne informează cronicarul Neculce:

Iară Dumitrașco Vodă, văzând că nu vrea să vie Buhuș, a căutat în pizmă, și a ales pe un boier care era mai sărac și mai prost, pre Zosin Bașotă, măcar că era neam vechiu, dar nu era el harnic la acea boierie la acele vremi, nici el nu avea mare nădejde, nici în gând nu-i era: și așa fără de veste în târg l-au luat și l-au dus la curte de l-au îmbrăcat cu caftan și l-au pus hatman⁹.

⁴ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, Editura Litera Internațional, 2001, p. 82.

⁵ N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 93.

⁶ Mihai Mîrza, *De la vistierie la călugărie. Viața și familia vistiernicului Nicolae Bașotă*, în „Opțiuni istoriografice. Buletinul Alianței Studenților Români și al Asociației Tinerilor Istorici Ieșeni”, Iași, nr. VII, 2006, p. 122.

⁷ Octav G. Lecca, *Familii boierești române. Istoric și genealogie*, București, Editura Minerva, 1899, p. 61.

⁸ Gheorghe Ghibănescu, *Başoteștii și Pomârla...*, p. 143.

⁹ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 82.

În epoca fanariotă, Bașoteștii, asemenea unei bune părți a boierimii autohtone, au decăzut. Decăderea s-a accentuat odată cu Ioniță Bașotă, vătav de stolnicei, trecut, la 1742, în rândurile „neamurilor”, adică al fiilor de urmași de mari boieri¹⁰.

Vărul lui Ioniță, Todirașcu, fără mare avere și el, își căsătorii o fată după un răzeș, Curt, dându-i ca zestre moșia Hilișeu, din ținutul Dorohoi. Soția răzeșului Curt era sora unui Constantin Bașotă, postelnicul la 1745, ajuns stolnic la 1760, când s-a însurat cu Safta Macri, murind apoi ca ban în 1778. Prin soția Safta, Constantin Bașotă a devenit stăpân la Pomârla, moșie din ținutul Dorohoi, fără mare întindere și lipsită chiar de locuință boierească¹¹. Unul dintre fiii săi, Grigorie, ispravnic de Hârlău, a fost tatăl Ecaterinei Bașotă, de ruși fiind numită Armida, aventurieră de o mare frumusețe și de o imoralitate direct proporțională cu frumusețea. Armida asistase, din rădvanul ei, lauciderea primului ei soț, Constantin Cantacuzino, decapitat în 1812 din ordinul comandamentului rusesc, după ce fusese denunțat tot de ea ca șef de tâlhari-haiduci. Armida a plecat, apoi, la Chișinău, la Kiev, la Varșovia, în compania comandanților oștirilor ruse, după aceea recăsătorindu-se, pe rând, cu un polcovnic și cu un general¹².

Neamul Bașoteștilor, care a stăpânit Pomârla din 1760, se sfârșește cu Anastasie Bașotă, mare cavaler, hatman și logofăt, care a înlesnit tinerilor destoinici de pe moșiile Pomârla, Corjăuți, Lișna, Silișău, Vârnăv și Cucorâni accesul la educație. Pentru că nu au făcut parte din rândul marilor familii boierești, precum familiile Sturza, Cantacuzino, Mavrocordat, Rosetti, Ghika, Catargi, Moruzzi, Mavrogheni, Callimachi, Balș, Conache ș.a., Bașoteștii nu au intrat în atenția istoricilor decât incidental, excepție făcând studiile întreprinse de către Gheorghe Ghibănescu și Mihai Dimitrie Sturdza.

1. Ioniță Bașotă (1762-1846)

După anexarea Basarabiei de către ruși, în 1812, un alt fiu al lui Constantin Bașotă, spătarul și apoi postelnicul moldovean Ioniță Bașotă, a trecut de partea autorităților țariste, colaborând cu ele la organizarea noii gubernii. Acesta ocupă un loc însemnat în seria generațiilor de Bașotești și despre el avem informații ample în documentele rusești din Basarabia. Este unul dintre boierii moldoveni, care, după 1812, s-a stabilit pe moșiile de cealaltă parte a Prutului, oferind diferite servicii rușilor și câpătând astfel titluri și onoruri în Rusia potrivit rangului său de boier¹³.

Muncitor și cinstit, spătarul Ioniță Bașotă a avansat rapid numeroasele trepte ale ierarhiei sociale rusești. El depune, la 1813, jurământul de credință față de țar, al cărui supus devenea împreună cu soția sa Elena Boldur-Costache-Lătescu, dar fără a lua cu el în Basarabia pe fiul lui Anastasie, lăsat în Moldova să administreze moșia de la Pomârla. Ioniță Bașotă este numit, de către generalul Harting, guvernatorul Basarabiei, în slujba de director la departamentul veniturilor statului, apoi serdar de Orhei, ispravnic mai târziu la Chișinău, după aceea membru al comitetului pentru clădirea spitalului și a închisorii¹⁴. Donând, pe parcursul anilor, diferite sume bănești, Ioniță Bașotă a fost declarat, în noiembrie 1817, consilier de colegiu de către țar, apoi a fost numit procuror, în luna mai 1818, pentru ca, într-un final, în luna aprilie 1819, să devină membru în comitetul pentru revizuirea conturilor vechi, cu titlul de consilier de stat¹⁵.

¹⁰ Octav G. Lecca, *op. cit.*, p. 61.

¹¹ Gh. Ghibănescu, *Bașoteștii și Iașii...*, p. 145.

¹² Mihai Dim. Sturdza, *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I, Abaza-Bogdan, București, Editura Simetria, 2004, p. 383.

¹³ Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Pomârla...*, p. 27.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 28.

La 21 ianuarie 1825, boierimea basarabeană îl alege, ca succesor al lui Iancu Sturdza, mareșal al nobilimii, funcție pe care o deține trei ani – fiind decorat, în urma propunerii contelui Voronțov, cu ordinul Sf. Ana clasa a II-a¹⁶. Când a încheiat mareșalatul, Ioniță Bașotă avea 61 de ani și-și declara averea din Rusia, compusă din moșii răspândite în toată gubernia, în ținuturile Hotin, Iași (partea basarabeană) și Ismail, cu săteni și cu opt sute de țigani robi. Fostul mareșal sublinia, în raportul său, osârdia depusă de el la aprovizionarea oștilor rusești, având în acest sens certificate de la comandanții de polcuri și de la alți șefi militari¹⁷.

În 1831, obține autorizația imperială de a-și transfera și țiganii din Moldova în Basarabia¹⁸, unde are moșii în trei ținuturi: Hotin, Iași și Ismail¹⁹, dar la 1836 îl vedem mutat la Pomârla, lângă fiul său Anastasie, pe care nu-l mai părăsea până la moartea sa, consemnată la 10 februarie 1846. Lespedea din interiorul mării biserici clădită de el la 1813 are următoarea inscripție:

Anul 1710 Oct. 28 au răpousat robii lui Dumnezeu și să odihnesc supt această piatră, Maria jupâneasa lui Macri biv vel logofăt, Maria fiica lui Donici vel logofăt împreună cu Vasilie, Dimitrie, Ion nepoții săi de feciori și la anul 1846 Noembre 26 spre 27 la 4 ceasuri de noapte europienești după miezul nopții au răpousat Ioniță Bașotă brigadieru și cavaleru rusesc, crucea Sf. Annei – cu cordon pe grumaziu, fiind în vârstă de 84 de ani împreună cu fiii săi²⁰.

Soția lui Ioniță Bașotă, Elena, născută Boldur-Costache-Lățescu a murit un an mai târziu, la 10 februarie 1847.

Sub cafasul bisericii, în partea din stânga, mai există și astăzi fresca ctitoricească, înfățișând patru personaje puțin alungite, după tipicul bizantin: pe Ioniță Bașotă, cu barbă, fes, anterior și crucea Sf. Ana pe piept, pe soția sa, Elena, pe fiul lor Anastasie, în redingotă și jiletică albă, și pe fiica acestuia, Sofia, în malacov din muslină tot albă²¹ (fig. 1). Ioniță Bașotă ține în mână o bandă, evoluând în arabescuri peste frescă și care vestește: „Doamne, cunoscut-am lucrurile Tale și am proslăvit dumnezeirea Ta că nu este sfânt și nu este drept decât fără numai Tu Doamne unde se prăznuiește hramul tuturor sfinților”²².

Deasupra pridvorului, afară, Ioniță Bașotă poruncise săparea altei inscripții:

Iubind podoaba casei Tale din inimă cu umilință, din râvnă fiind aprins cu osârdie și dreaptă credință, din temelie cu osteneală am ridicat această sfântă zidire ca să fie în veci pentru a preasfântului Tău nume, slavă și mărire, precum am primit cei doi bani ai văduvei sărace, primește Împărate dătătorule de pace având de mijlocitor pe sfinții toți, ca Unul ce pretutindene toate poți²³.

Biserica deținea cărți vechi, unele foarte rare, precum *Ermologhionul* editat la Veneția în 1684, un *Antologhion* și un *Liturghier* slavon din veacul al XVII-lea, un

¹⁶ *Ibidem*, p. 29.

¹⁷ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 383.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Pomârla...*, p. 27.

²⁰ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 383.

²¹ Gheorghe Ch. Covatariu, Alexandru B. Abdalbaki, *Istoria așezărilor omenești din ținutul Dorohoi, județul Botoșani*, vol. II, Iași, Editura Kolos, 2012, p. 234.

²² Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 383.

²³ *Ibidem*.

Miniat, un *Mărgărintar*, un *Triod*, toate acestea din vremea fanariotă, ca și cele câteva *Cazanii și Evanghelii*²⁴. În *Mărgărintar* se putea citi: „La 1788 Ghenar 16 s-a însurat Grigoraș Bașotă în întâia domnie a Mării Sale Alexandru Ipsilant voevod”, iar în *Liturghier* este o însemnare făcută de un Macri, care ținea să amintească pentru totdeauna răscumpărarea cu doi lei a acestei cărți de la niște turci²⁵.

2. Anastasie Bașotă (1798-1869)

Cu acesta se încheie linia bărbătească din neamul Bașotă. Putem spune că este cel mai reprezentativ membru al familiei sale, căci a legat de numele lui – și, implicit, de întreg neamul Bașotă – marele așezământ de cultură Institutul „Anastasie Bașotă”. El s-a născut la data de 22 ianuarie 1798, ca fiu al lui Ioniță Bașotă și al Elenei Bașotă²⁶. Fiu de boiernaș care se știa de viță veche, dar care trăise la țară, pentru a nu suferi jignirile protipendadei de la curtea grecească din Iași, Anastasie Bașotă a moștenit principii solide și o educație rudimentară: scris, citit, cele patru operații aritmetice (adunarea, scăderea, împărțirea și înmulțirea) și *Sfânta Scriptură*²⁷.

Boierimea autohtonă de treapta a doua nu a fost cuprinsă de moda franțuzismelor, care s-a manifestat mai târziu în rândurile înaltei societăți din capitala Moldovei. Anastasie Bașotă nu a învățat limba greacă, limba protipendadei din care tatăl său nu făcea parte; nu a învățat nici rusește, deși tatăl său devenise înalt funcționar al țarului, și nu a învățat nici franțuzește. Cu toate acestea, el afișa disprețul omului destul de bogat pentru a se dispensa de „manierele” saloanelor, deși, probabil, în fundul sufletului resimțea regretul de a nu fi un bărbat cu adâncă știință de carte²⁸. Cu toate că nu a fost pregătit la marile școli occidentale, s-a numărat printre marii binefăcători ai învățământului din România. Ca mai toți fiii de boieri, obține titlul de ban, la vârsta de 23 de ani, fiind socotit proprietar de sine stătător al Pomârlei, pe care o administra încă din 1814, când avea 17 ani²⁹. În 1828 devine hatman, deținând această funcție timp de peste treizeci de ani, fiind ținut departe de curtea domnească de la Iași, fiindcă domnitorul Ioniță Sandu Sturdza nu-l vedea cu ochi buni pe fiul cinovnicului și mareșalului Bașotă de la Chișinău, iar mai târziu, domnitorul Mihail Sturdza avea aceeași atitudine.

Încă de la vârsta de 26 de ani, contabilitatea lui Anastasie Bașotă era desăvârșită, iar condicile sale de socoteli poartă pe prima filă îndemnuri edificatoare: „Răfuiala bună face pe gospodar”, „Cartea gospodăriei este oglinda bunei țineri a casei” sau „Doamne ajută și sporește sama vitelor albe cornute”³⁰. Conformându-se acestor perceptive, el a declanșat lungă serie de alipiri de ocini, cumpărând, la 1823, când avea 26 de ani, pentru 20 000 de lei, de la un cavaler austriac, Toader von Volcinski, una din cele două optimi care lipseau Pomârlei, pentru a face din ea o moșie întregă în mâna sa³¹.

Anastasie Bașotă a construit printre dealurile golașe de la Pomârlea un conac, ce a rezistat aproape un secol, arzând în 1917. De la prima privire, se putea constata cât de apropiată era, încă pe la 1830, amintirea jafurilor tătărăști: conacul, ce se vedea de departe, așezat pe o culme, avea aspectul unei cazărmi cu două etaje. Doar fațada

²⁴ Gh. Ghibănescu, *Bașoteștii și Pomârlea...*, p. 31.

²⁵ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 383.

²⁶ Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Iașii...*, p. 146.

²⁷ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 383.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 384.

³⁰ Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Pomârlea...*, p. 33.

³¹ *Ibidem*, p. 34.

dovedea o oarecare tendință spre estetică, căci parterul, în afara ușii, nu posedă niciun fel de deschidere. Pentru a oferi protecție împotriva tâlharilor, conacul de la Pomârla avea ziduri pline până la înălțimea catului întâi, prevăzut pe laturi cu ferestre, fațada fiind decorată cu două balcoane suprapuse, de fapt prispe moldovenești cu stâlpi de lemn³².

Acolo trăia Anastasie Bașotă împreună cu bătrânii săi părinți și cu cele două fetițe ale sale. Ruxandra Balș, soția sa, îi adusese, în 1832, o zestre însemnată, compusă din bani, giuvaeruri și moșia Holboca de lângă Iași. Soția lui Anastasie Bașotă era profund convinsă de măreția neamului din care făcea parte, adică Balș, care era fără îndoială unul dintre cele mai vechi neamuri boierești ale țării³³. Deși îi administra averea în același fel ca pe a sa, ținând și acolo o evidență exactă a socotelilor, el nu îi oferi soției sale decât 1 000 de lei pe lună, sumă socotită de ea cu totul nemulțumitoare. Interesul boierilor din această perioadă de a ține o evidență contabilă cât mai amănunțită demonstrează faptul că, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, moșiile din Moldova erau antrenate în economia de piață³⁴.

Prima lor fetiță, Elena, botezată de bunica Elena Costache-Lătescu, a fost luată de la mama ei la trei zile după naștere, pentru a fi crescută exclusiv de bunicii Bașotă. La fel, după nașterea celei de-a doua fetițe, Sofia, botezată de verișoara Sofia Costache-Lătescu de la Ișnovăț; și aceasta a fost luată de Anastasie Bașotă spre a fi predată bătrânilor săi părinți³⁵. Ruxandra Balș, în acest context, se hotărăște să dezlege căsnicia. În 1837, ea trimite o jalbă către mitropolit, în care sublinia zgârcenia și neîndeplinirea obligațiilor conjugale ale lui Anastasie Bașotă, în urma căreia mitropolitul pronunță despărțirea³⁶.

Anastasie Bașotă a restituit zestrea fostei sale soții, inclusiv giuvaerele (o ghirlandă din 16 diamante, icoane de argint, cercei de aur, inele cu rubine), dar i-a cerut, în interesul copiilor, să rămână el administratorul averii, făgăduind că-i va înmâna integral venitul. Ruxandra Balș, care știa că-și respectă cuvântul dat, a încuviințat și s-a retras la conacul ei de la Holboca, lăsându-și fetele în grija tatălui lor, care le încredință, după cum a spus-o tot el, „căutării și celei mai duioase îngrijiri a părinților mei”³⁷.

Eliberat de orice obligații conjugale, Anastasie Bașotă continuă mărirea domeniului său. Cumpăra încă din 1836 ultima optime din Pomârla, de la serdăreasa Maria Talpă, căreia i-a plătit 3 200 de galbeni³⁸, urmând ca, la 1838, să cumpere, cu 10 000 de galbeni, o moșie vecină de la marele logofăt Costache Sturdza³⁹. Tot în 1838, hatmanul de la Pomârla a devenit proprietarul cunoscutei case Bașotă din Iași, cumpărată cu doar 1 800 galbeni de la logofătul Iordache Catargiu⁴⁰. Fapt explicabil, deoarece respectivul imobil a fost afectat de un incendiu, iar restaurarea s-a făcut pe cheltuiala lui Bașotă.

Anastasie Bașotă nu a fost atașat în mod deosebit de casa din Iași. El a preferat să locuiască la Pomârla, de unde putea urmări îndeaproape administrarea moșiei și creșterea ei prin anexări continue. Veniturile frumoase și dobânzile încasate din banii

³² Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 384.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Ioan Murariu, *Evidența contabilă pe moșiile din Moldova în jurul anului 1800*, în SIRAR, *Al XVII-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară din România*, Târgu Mureș, Editura Transilvania, 1998, p. 175.

³⁵ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 384.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Mihai-Răzvan Ungureanu, *Însemnări de taină pentru câteva genealogii moldovenești*, în *ArhGen*, II (VII), 1995, 1-2, p. 27-38.

³⁸ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 385.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Iașii...*, p. 148.

dați cu împrumut îi permiteau să dispună de fonduri fără a se atinge de capitalul său, care și așa creștea neconținut⁴¹. În 1845, după negocieri ostenitoare, Anastasie Bașotă reușește să achiziționeze o bună parte din învecinata moșie Hilișeu, de la niște rude ale sale mai modeste, monahia Agafia Curt, stareța Mănăstirii Agafon, și fratele ei Alecu. După Hilișeu-Curt, hatmanul Anastasie se concentrează pe alipirea moșiei alăturate Hilișeu-Vârnav, cumpărată bucată cu bucată, în perioada 1849-1861, de la doctorul Costache Vârnav, de la fratele acestuia Scarlat, de la colonelul Alcaz și de la generăleasa Elena Adrian, născută Sturdza, plătind, în cele din urmă, pentru toată moșia, 26 500 de galbeni⁴². În 1856, el a cumpărat Popricanii de la Dimitrie Cantacuzino Pașcanu, iar din 1855 se întinsese ca proprietar în județul Botoșani, cumpărând acolo Cucorăni, de la maiorul (apoi general) Savel Manu. Cucorăni aveau o biserică zidită în 1819, unde puteau fi găsite alte câteva zeci de cărți bisericești din secolul al XVIII-lea; pe care, în 1856, Bașotă a refăcut-o⁴³.

Anastasie Bașotă avea înfățișarea unui tânăr nobil, voinic, înalt, peste ale cărui fălci puternice se întindea o mustață muscălească subliniind privirea fermă cu care poza, spre bătrânețe, pentru un fotograf din Paris. Părul cărunt, pieptănat cu îngrijire, denotă că hatmanul ținea la eleganță. Acest om trăia ținut la pat încă din tinerețe, fiind doborât de maladii cumplite, care-l loviseră mai multe deodată ca o sfidare pentru neobosita sa putere de muncă⁴⁴. Anastasie Bașotă, în ciuda aspectului robust, avea plămâni atacați, era înțepenit de crize de reumatism, de artrită, de accese de astm, hidropizia odată apărută nemaiputând fi stăvilită⁴⁵. Nemișcat în conacul de la Pomârla, Anastasie Bașotă se ținea la curent cu noutățile, și mai ales cu starea moșiilor și a averilor din Principat. Informațiile îi erau necesare pentru a ști, în primul rând, cui și sub ce formă să facă împrumuturi, pe cine să refuze și unde era mai avantajos pentru el să cumpere o nouă moșie. Cunoscător al slăbiciunii omenești în fața aurului, Bașotă a știut să se apropie de personalități marcante ale Moldovei, pe care le împrumută cu bani. Astfel, printre debitorii săi îi găsim pe Mihail Sturdza, înainte de a fi domn, pe Mihail Kogălniceanu, pe Costache Negruzzi, pe Vasile Alecsandri, pe domnitorul Grigore V Ghica, pe marea vistierniceasă Maria Roznovanu și pe Costache Negri⁴⁶. Totodată, hatmanul de la Pomârla purta deosebit de multă stimă familiei Roznovanu, boieri rusofili în redingote și crinolone, care, pe lângă faptul că erau, ca și el, foarte bogați, frecventau înalta societate de la Viena și Paris. Atunci când unii membri ai acestei familii se aflaseră în dificultăți financiare, Bașotă le sărise în ajutor, fără a pune condiții, subliniind faptul că ei aveau „mare credit”⁴⁷.

În acest mod, Bașotă își ajută prietenii, puțini la număr, dar cu toții oameni al căror nume era dat ca exemplu contemporanilor. Unul dintre ei a fost Grigore Ghica, domnitorul de mai târziu; ceilalți sunt istoricul Eudoxiu Hurmuzaki, apoi frații Grigore și Manolache Costache-Epureanu. Pentru Anastasie Bașotă, relațiile cu acești oameni învățați, cunoscuți patrioți, cu studii la Viena și în Germania, bucurându-se de o situație de frunte în viața oficială la Iași și București, căpătau un farmec aparte pentru el și el le cultiva prietenia cu încredere⁴⁸.

⁴¹ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 385.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Pomârla...*, p. 38.

⁴⁴ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 386.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 387.

Așa s-a făcut că, după ce Grigore Ghica a preluat domnia, hatmanul Anastasie Bașotă a fost numit ministru la noul departament al lucrărilor publice. Ca ministru, hatmanul și-a făcut imediat adversari politici. Nicolae Suțu a făcut portretul negativ al noului ministru al Lucrărilor Publice:

Bașotă era un om a cărui întreagă știință se mărginea la actele de rutină ale îndeletnicirilor rurale și în specula sau exploatarea capitalurilor sale. Administrarea lucrărilor publice, oricât ar fi aceasta de simplă și de materială, de vreme ce partea ei teoretică era încredințată unor funcționari specializați, i-a depășit totuși capacitățile intelectuale. Dezorganizarea, dezordinea, risipa au domnit mereu sub administrația sa și au contribuit la compromiterea soartei miilor de muncitori folosiți la lucrări⁴⁹.

Observațiile sunt pătimeșe și, în mare, inexacte. Registrele și condicele de administrație întocmite din porunca ministrului Bașotă dovedesc contrariul celor afirmate de Nicolae Suțu. Nu i se poate imputa hatmanului de la Pomârla vina de a fi umplut Ministerul Lucrărilor Publice cu oamenii săi de casă, toți boierii făceau la fel; „generalul” Teodor Balș era chiar cunoscut prin faptul că, deîndată ce vreun subaltern îi făcea un serviciu, îi promitea un post din viitorul eventual departament pe care avea să-l dețină⁵⁰.

Devenit ministru, Anastasie Bașotă mai râvnea acum la învechitul titlu de logofăt, titlu pe care, din cauza criticilor ce continuau a fi adresate administrației lucrărilor publice, domnitorul nu-l putea acorda. Prin cheltuieli filantropice, câștigă însă bunăvoința lui Grigore Ghica. În consecință, la 10 octombrie 1853, când, în cadrul unei promoții compusă numai din boiernași, apărea și Anastasie Bașotă, numit vel logofăt, dar plasat în mod discret chiar în mijlocul lor, nu în fruntea listei cum ar fi cerut protocolul⁵¹.

Retras la Pomârla, Anastasie Bașotă ajunsese încetul cu încetul, începând de prin 1846, sub influența uneia dintre slugi, în persoana Catincăi Vasiliu. Ea a profitat de bolile logofătului pentru a crea treptat în jurul lui un întreg sistem de pază, compus din rudele și protejații ei. Bașotă, de altfel, puțin înclinat spre vizite, nici nu a remarcat schimbările ce se petreceau în anturajul său, la fel cum nici acei prieteni ai săi care-l vizitau rareori la Pomârla nu și-au dat seama de adevăratul rol deținut în casă de Catinca Vasiliu⁵².

Boierul cădea la pat, într-o locuință ticsită până la refuz de obiecte destinate tuturor uzurilor. Mobila de stil sau eleganță nu-l interesa decât din clipa în care i se mobilaseră salonul și odaia de biliard. Pentru restul încăperilor, logofătul moldovean nu ținuse seama de imperativele confortului occidental, care impunea obiecte anumite în camere ce le erau destinate. Astfel, lucrurile din casă trecuseră, cu timpul, dintr-o odaie într-alta, creând depozite din cele mai bizare⁵³. Camerele conacului fuseseră încuiate, treptat, una câte una, cu excepția dormitorului, unde bolnavul își petrecea zilele și nopțile. De acolo, uneori, logofătul cobora cu greu până la cancelaria lângă care se amenajase o odăiță pentru găzduirea subalternilor veniți să discute despre afaceri. Alături, salonul mai rămăsese deschis pentru a găzdui musafiri; spre sfârșitul vieții, doar Manolache Costache-Lățescu și Eudoxiu Hurmuzaki îl mai vizitau.

Logofătul era, totodată, un mare filantrop. În cazul fostelor slugi, ajunse prea bătrâne pentru a continua muncile, el le dăduse case în sat și pensii mergând de la 25 până

⁴⁹ *Memoriile Principelui Nicolae Suțu, mare logofăt al Moldovei, 1798-1871*, traducere, note și comentarii de Georgeta Penelea-Filitti, București, Editura Humanitas, 2013, p. 208-209.

⁵⁰ Neculai Rusu, *Monografia comunei Pomârla județul Botoșani*, Iași, Editura Pim, 2009, p. 74.

⁵¹ Ionel Bejenaru, *Dicționarul botoșănenilor*, Iași, Editura Moldova, 1994, p. 34.

⁵² Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 389.

⁵³ *Ibidem*, p. 389-390.

la 100 de lei pe lună. Astfel, Anastasie Bașotă întreținea peste optzeci de „pensionari agricoli”; văduve și neputincioși care robotiseră pentru el sau pentru tatăl său, mareșalul nobilimii. Tot așa se întrețineau școala și învățătorul de la Pomârla. Informațiile acestea ni le oferă agronomul Ion Ionescu de la Brad, care nu poate fi bănuț că ar fi căutat motive de laudă moșierilor dorohoieni, ale căror așezări le vizitase pe toate⁵⁴.

Posesor al unei decorații turcești obținută încă din vremea când conducea Ministerul Lucrărilor Publice, a mai obținut una rusească la 1856, după ce l-a ajutat financiar pe influentul diplomat rus Nicolae de Giers, soțul Olgăi Cantacuzino, cu câteva sute de galbeni; Anastasie Bașotă devenea cavaler al ordinului Sf. Stanislas⁵⁵. Se putea intitula, de acum înainte, mare logofăt și cavaler. Îmbătrânit înainte de vreme și bolnav, el realizează că fiica sa Elena îi putea risipi averea acumulată de-a lungul anilor dacă își unește destinul cu George Cantacuzino. Purtarea Elenei, socotită de tatăl ei imorală, și insinuările continue ale fiitoarei Catinca Vasiliu l-au îndepărtat cu totul pe bolnav de fiica sa. Hidropizia îi deformase corpul, picioarele și abdomenul său căpătând dimensiuni monstruoase; cu toate acestea, logofătul se îmbogăți și mai mult în această perioadă, profitând de criza generală de capital în care se cufundase Moldova⁵⁶. În consecință, Bașotă opri velnița în mod arbitrar și reducea semănăturile pe moșie, restrângându-le pe o suprafață de 610 fălci. Recolta obținută nu a vândut-o, ci a dosit-o în hambare, unde erau deja adăpostite alte două recolte din anii precedenți. Astfel își făcea provizii presimțind sosirea crizei. În 1865, cu hambarele umplute cu produse și posesor al unei averi bănești care se cifra la sute de mii de galbeni, logofătul Anastasie Bașotă stârnește mirarea proprietarilor și arendașilor care se împrumutau cu dobânzi uriașe pentru a-și cultiva moșiile. El nu mai semănă nimic, nici la Pomârla și nici la vreo alta din moșiile sale, așteptând vremuri mai bune⁵⁷. Profitând de recolta proastă și de criza de producție, Anastasie Bașotă speculă atunci pe cereale și-și desfăcu hambarele, realizând venituri enorme. Apoi, prevăzând faptul că vitele nu vor avea cu ce să fie hrănite, el își vinde în Bucovina cei peste 1 000 de porci⁵⁸.

În ceea ce-i privește pe locuitorii de pe moșiile sale, amenințați de foamete, Anastasie Bașotă le dăruie bucatele necesare pentru a-i ajuta să treacă iarna, dar încheia cu ei un contract pe mai mulți ani, prin care îi obliga să-i presteze lucrări și zile de clacă suplimentare. Tot el este cel care dăruiește pământ dascălilor bisericești de pe moșiile sale, în contextul în care legea agrară nu prevedea împrumutarea acestora.

În 1867, s-a stins din viață la conacul de la Holboca fosta sa soție, Ruxandra Balș, lăsând case în Iași și moșiile Holboca și Albești nepoților ei, fiii Elenei și ai cneazului, dar făcând marea greșală de a-l numi prin testament pe George Cantacuzin administrator al averii, cu drept de a dispune de venituri în propriul folos⁵⁹. Astfel, cneazul George s-a îndepărtat cu totul de Elena și a început să cheltuie averea copiilor săi.

Presimțindu-și sfârșitul, Anastasie Bașotă îi împărtăși lui Manolache Costache-Epureanu, lui Eudoxiu Hurmuzaki și bătrânului Ianov gânduri care-l frământau demult; el le mărturisă că, deoarece fiica sa Elena îl nemulțumise atâta, nu o mai considera demnă de a-i moșteni întreaga avere, din care îi lăsa, iertând-o, doar jumătate. Cealaltă jumătate voia s-o lase unei școli românești. Astfel, din consfătuirea cu cei trei credincioși ai

⁵⁴ Ion Ionescu, *Agricultura română în județul Dorohoi*, București, 1866, p. 336-347.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 393.

⁵⁶ Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, tomul I, București, 1907, p. 365.

⁵⁷ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 393.

⁵⁸ Gheorghe Ghibănescu, *Bașoteștii și Pomârla...*, p. 41.

⁵⁹ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 394.

săi a apărut ideea „institutului” de la Pomârla, despre care bătrânul logofăt hotărî că va urma să funcționeze în conac⁶⁰. Bașotă modifică denumirea de școală în aceea de Institut Academic „Anastasiu Bașotă”, dorindu-l organizat după modelul instituțiilor de învățământ practic din Franța⁶¹. Se puseseră la punct obiectele de studiu; Bașotă ceru numirea și a unui profesor de franceză, precum și mutarea în conac a școlii deja existente la Pomârla în sat⁶². Logofătul mai insistă apoi ca elevii să fie selectați din rândurile fiilor de țărani de pe moșiile Bașotă și ca cei mai meritoși să fie trimiși în străinătate, cu burse de studiu. Institutul urma să fie condus de o epitropie, deocamdată nenumită, care urma să aibă grijă de bunul mers al școlii și al averii ce-i era lăsată⁶³.

Anastasiu Bașotă amâna, totuși, să semneze și să legalizeze ultimele dorințe în favoarea fiicei sale până când ea nu venea la Pomârla pentru a-l îngriji. Elena acceptă, cu condiția expulzării din casă a țiiitoarei. Catinca Vasiliu, care bănuia soarta ce-ar fi așteptat-o în caz că Elena Bașotă ar fi venit ca stăpână la Pomârla, după decesul logofătului, nu a trebuit să depună eforturi prea mari pentru a dovedi bătrânului lipsa de afecțiune și de bune intenții ale rivalei sale. Catinca Vasiliu știa foarte bine că principala condiție pentru a-și însuși o porțiune din bunurile lui Bașotă era să-l convingă pe bătrân să nu-și lase averea Elenei.

În toamna anului 1869, donațiile făcute de logofăt țiiitoarei sale erau deja cunoscute la Iași. Alarmată, Elena Bașotă plecă la Pomârla însoțită de Manolache Costache. Cei doi urcară până la dormitorul logofătului, dar țiiitoarea avusese timp să se închidă acolo împreună cu bolnavul⁶⁴.

De aceea, Manolache Costache a întocmit o plângere către prefectură, arătând că în conacul Bașotă se găsesc ascunse sume enorme, care, în cazul de deces al bolnavului, ar putea fi sustrate fără dificultate de către persoanele care-l înconjoară. Președintele tribunalului din Dorohoi trimise o somație confidențială doctorului Russ, ordonându-i să facă un raport asupra stării mintale a lui Anastasiu Bașotă. Doctorul expedia actul lui Kogălniceanu, ministrul de Interne, care, ca adversar politic al lui Epureanu, interzicea orice intervenție⁶⁵.

Manolache Costache-Epureanu adresează o altă plângere ministrului de Justiție. Acesta ordonă tribunalului din Dorohoi să ceară logofătului Anastasiu Bașotă un tabel exact al averii, care să fie predat fiicei acestuia. Vizita magistraților l-a neliniștit profund pe logofătul Anastasiu Bașotă, care nu mai avea nicio intenție de a-și lăsa averea pe mâna fiicei sale. Din contră, i-au crescut suspiciunile față de propria fiică, fiind convins că aceasta intenționa să-l otrăvească, gânduri ce l-au slăbit și mai mult. Văzând starea bolnavului, Ianov și doctorul Russ l-au chemat pe președintele judecătoriei Dorohoi, care a sosit la Pomârla însoțit de doi grefieri. Ei au primit din mâna Catincai Vasiliu testamentul, prin care se înființau școala și epitropia, în josul căruia muribundul aplică o iscălitură diformă. Actul a fost luat și legalizat la Dorohoi⁶⁶. Apoi, pentru a nu fi acuzată că l-ar fi ucis în conacul singuratic de la Pomârla, țiiitoarea l-a dus pe bolnav în casa din Iași. Acolo, consultațiile medicilor, chemați atât de fiica agonizantului, cât și de țiiitoarea

⁶⁰ Popescu Emilian, *Testamentul marelui logofăt Anastasiu Bașotă*, Iași, Editura Junimea Literară, 1912, p. 158.

⁶¹ *Ibidem*, p. 160.

⁶² Neculai Rusu, *op. cit.*, p. 72.

⁶³ Valerian Amălinei, *Un boier cu vederi progresiste – Anastasiu Bașotă*, în *MMS*, Iași, nr. 7-8, 1972, p. 639.

⁶⁴ Mihai Dim. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 396.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

sa, nu au făcut decât să confirme starea sănătății a lui Bașotă: complet paralizat și cu trupul umflat, dar cu mintea lucidă. Starea de agonie a ținut vreme de trei săptămâni, când, în ultima zi a anului 1869, marele logofăt și cavaler murea, răpus de probleme cardiace, de hidropizie și de paralizie generalizată⁶⁷.

Trupul neînsuflăit, îmbălsămat, a fost depus într-un sicriu enorm și pornit spre Pomârla în cadrul unui alai compus din rude, din zeci de preoți și diaconi, din oameni de casă și de afaceri și dintr-o sumedenie de fețe boierești ale Iașilor, care ținuseră să participe la funeraliile lui Anastasie Bașotă⁶⁸. Ajunsă la Pomârla la 3 ianuarie 1870, întreaga procesiune se pregăti să asiste la înmormântarea de a doua zi. Doar câteva persoane au fost de față, în sala de jos a conacului, la transferarea trupului lui Bașotă din sicriul de lemn în care fusese adus, într-altul de plumb, care urma să fie expus la slujba morților⁶⁹. În mormântarea a decurs în cadrul prohodirilor pompoase pe care credinciosul logofăt le ceruse cu tot dinadinsul. Sicriul său a fost coborât în mormânt, alături de cel al tatălui său, fostul mareșal al nobilimii basarabene, și de cel al fiicei sale, înecată în Prut, Sofia.

Fig. 1. Tabloul votiv din biserica cu hramul „Duminica Tuturor Sfinților” din Pomârla, în care sunt reprezentați, de la stânga la dreapta: Ioniță, Elena, Sofia și Anastasie Bașotă. (Fotografie personală, realizată la data de 20 mai 2018.)

⁶⁷ Valerian Amălinei, *op. cit.*, p. 639.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Octav Vitcu, *Anastasie Bașotă, fondatorul renumitului liceu din Pomârla*, în SIRAR, *Al XVII-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară din România*, Târgu Mureș, Editura Transilvania, 1998, p. 199.

THE BAȘOTĂ FAMILY IN THE 19th CENTURY:
IONIȚĂ BAȘOTĂ AND ANASTASIE BAȘOTĂ
(Summary)

Keywords: Bașotă, Pomârla, Knight, logofăt, boyar, first academic institution in rural Romania, Philanthropy, founder of churches.

The Bașotă family is a good example from the middle class of the social elite among medieval and modern Moldavia, the so-called the country nobility or landlords; who have preserved their social condition for more than four centuries and who had moments when they could ascend in the upper boyar class.

The first historical mention of the Bașotă family is about a certain Manoil Bașotă, mentioned in a document of Alexander the Good, dated December 4, 1427, when he doing a donation to the Neamț Monastery a “Bașoteani Village”. From here we can assume that the Bașotă family existed from long time ago; before of the Foundation of Moldavia.

The Bașotă family ruled Pomârla from 1760, ended up with Anastasie Bașotă, Knight of the order St. Stanislas, a hetman and a “logofăt” (the title of great dignitary in Romanian Boyar hierarchy), who helped young people from Pomârla, Corjăuți, Lișna, Silișău, Vârnav and Cucorâni to have access to education.

The last members of the Bașotă family who were distinguished in the 19th century were Ioniță Bașotă (founder, great “spătar” – held the cavalry command) and his son Anastasie Bașotă (knight, philanthropist, founder of the first academic institution in rural Romania and culture supporter).